

mossa”, jossa Rawlsin käsitystä poliittisesta liberalismista tulkitaan hänen aikalaistensa, Charles Larmoren ja Judith Skhlarin ajattelun välityksellä ja täydentämänä. Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila puolestaan tarkastelee Rawlsin filosofian metodologiaa artikkelissaan ”Rawlsin varhaisista kirjoituksista,” mistä käy ilmi, että Rawlsin metodi on tuttu jo Aristoteleen ajattelusta. Jukka Mäkinen tuo artikkelissaan ”Rawlsin suhde taloudelliseen hyötyajatteluun” esiin Rawlsin ajattelun taloustieteellistä ulottuvuutta, jota on hänen mukaansa tulkittu puutteellisesti normatiivisen taloustieteen valtavirrassa.

Kuten epilogissa todetaan, teoksen pääasiallinen tarkoitus on Rawlsin ajattelua koskevien ongelmallisten ja virheellisten tulkintojen esille tuominen sekä niiden korjaaminen. Tässä tehtävässään kirjoittajat ovat onnistuneet hyvin. Suomalaisen Rawls-tutkimuksen kontekstissa *John Rawlsin filosofia* on pikemminkin pelinavaus kuin lopullinen yhteenveton Rawlsin ajattelun merkityksestä ja sen mahdollisuuksista.

ANTTI SEPPÄLÄ
TEOL. MAIST., OULU

EERO HUOVINEN Avoim taivas. Helsinki: WSOY, 2008. 315 s.

Piispa Eero Huovinen on ahkera kirjoittaja. Helsingin piispan virkaa hoitaessaan hän kirjoitti sekä akateemisilla että muilla foorumeilla. Vaikka monet virkamiehet puhuvat ja kirjoittavat työnsä paljon, tekstien julkaisukynnys kaupallisella kustantajalla ylittyi Huovisella useammin kuin monella muulla. Hän kuuluu siihen joukkoon ihmisiä, jotka ottavat vanhemman Pliniuksen tunne-

tun ohjeen tosissaan: *nulla dies sine linea*. Kirjoittaminen on tapa ajatella ja opiskella. Piispan viran hoidosta voi jäädä eläkkeelle, kirjailijan kutsumuksesta ei.

Vuonna 2008 ilmestyneessä koomateoksessaan *Avoim taivas* Huovinen käsittelee useita teemoja. Kirja jakautuu kolmeen pääosaan, joista ensimmäinen sisältää lyhyehköjä homilia-tyyppisiä raamatunselityksiä. Laatu on tekijälle ominaisesti korkea ja selitykset käyvät papistolle laajemminkin puheiden malliksi ja materiaaliksi. Huovisen tapa puhua Jumalasta vaikeidenkin tapahtumien yhteydessä on jättänyt jälkensä moniin suomalaisiin. Homiliat ovat usein samaan aikaan yksinkertaisia ja monitasoisia. Kun sanavalinnat on tehty tilavasti, lukijalle jää mahdollisuus liikkua myös rivien välissä.

Teoksen toisen osan kirjoitukset liikkuvat yhteiskunnallis-eettisessä maastossa. Huovinen pohtii muun muassa työelämän kysymyksiä, kiirettä ja pirstaleisuutta, sekä taloudenpitoa ja raha-asioita. Huovinen näyttää, että teologilla on annettava yhteiskunnallisten aiheiden käsitteelyyn. Omimmillaan hän kuitenkin on kristinopin kysymyksissä. Tyyllillisesti monet tekstit sijoittuvat saarnan, esseen ja artikkelin välimaastoon.

Avoimen taivaan kolmas osa sisältää muun muassa kirkkoa, ekumeniaa ja virkaa käsitteleviä tekstejä: piispuus, naispappuus, ehtoollisyhteys, paavi ja Rooma. Ekumeniaan liittyvät tekstit toimivat teologeillekin pikakurssina kirkkojen välisestä yhteistyöstä. On hyvä, että ekumeenisia kysymyksiä käsitellään laajalle lukijakunnalle suunnatussa kirjassa, sillä monet suomalaiset vierailevat lomamatkoillaan toisten kirkkokuntien tilaisuuksissa ja pyhäköissä. Tietoisuus ekumenian kysymyksistä antaa turistille myös teologisia matkaeväitä. Kolmanteen osaan on sijoitettu myös teoksen hienoimpiin kuuluva teksti, naisten papiksi vihkimisen 20-vuotisjuhla-

messun saarna ”Naisen suku murskaa käärmeen pään”.

Huovisen työtapaan kuuluu tietty ekonomisuus: teoksen kirjoituksia on toimitettu eri tilanteisiin valmistelluista esityksistä ja osa on myös julkaistu toisaalla (ainakin teologilukijaa julkaisutiedot kiinnostaisivat). Monet raamatunselitykset pohjautuvat saarnoihin, esimerkiksi ”Enkeli ja pyhä paikka” (s. 50–53) on toimitettu Vuosaaren kirkon uudelleen käyttöönoton ja siunaamisen yhteydessä 1.10.2006 pidetystä saarnasta, jota itsekin olin paikalla kuulemassa. Koska kristinusko on historiallinen uskonto, jälkipolvien kannalta olisi hyödyllistä tarjota tekstin ohella myös sen konteksti. Luonnollisesti tekstejä voi lukea myös ilman historiallista horisonttia ja ne voivat silti hyvin välittää lukijalle tekijän kaksiosaisen tavoitteen kertoa ”ihmisen toiveesta löytää taivas ja Jumalan vakuutuksesta, että taivas on auki” (s. 9).

Kirjan viimeinen teksti vie lukijan Roomaan. Huoviselle kaupunki tuli tutuksi jo lapsena Lauri-isän kirjeiden välityksellä. Sittemmin hän on vierailut siellä eri rooleissa — aina väitöskirjan tekijästä piispaan. Roomassa Huovista viehättävät miljöön ohella myös ruoka ja paikalliset ravitsemusliikkeet. ”Illallinen italialaisessa ravintolassa voi olla taivaallinen”, teroitetaan jo teoksen takakan-nessa.

Syöminen, taivas ja tekstit muodostuvat Huovisen teoksen kantaviksi teemoiksi. En tiedä tulkitsenko teoksen kantta oikein, mutta näen siinä kirjan päälle asetetut ruokailuvälineet, joiden edessä taivas aukeaa. Juutalais-kristillisessä perinteessä näiden teemojen liittyminen yhteen ei ole mitenkään epätavallista. Raamatussa sekä Hesekeiliä että Johannesta kehoitetaan ahmimaan kirjoituksia kirjaimellisesti (Hes. 3:1–3; Ilm. 10:8–10), ja luostareissakin kirjoitus- ja ruokasali olivat usein sama huone. Ruoansulatukseen liittyvä termi *ruminatio* sai sekin hengellisen merkityksen, kun Luther kehot-

ti kuulijoitaan ”märehtimään” Raamatun kirjoituksia. Ehtoollinen on kristityille yhteyden ateria ja merkki tulevasta taivaallisesta elämästä. Piispan perusviesti onkin oikeastaan ilmaistu jo teoksen kannessa: tie taivaaseen käy vatsan kautta.

JOONA SALMINEN
TEOL.MAIST., HELSINKI

GUSTAV BJÖRKSTRAND
En kyrkolag i samklang med tidens verkliga behov: Den av ärkebiskop Jacob Tengström ledda kyrkolagskommitténs försök att utforma en ny kyrkolag för Finland i komparativt perspektiv. SKHST 201. Helsinki 2007. 258 s.

Gustav Björkstrand on kahdessa tutkimuksessa käsitellyt autonomian ajan alkupuoliskon merkittävää, mutta vähemmälle huomiolle jäänyttä vaihetta kirkko-oikeudessa. *Försök till ny Redaction af Kyrko Lag För Finland* (1988) on Tengströmin nimeä kantavien kirkkolakiehdotusten lähdekirjallinen julkaisu. Se sisältää täydellisen tekstin vuoden 1825 kirkkolakiehdotuksesta, muutokseen ehdotuksen kappaleista I–X vuodelta 1829 sekä ehdotuksen papinvaalijärjestykseksi. Nyt arvioitava teos *En kyrkolag i samklang med tidens verkliga behov* on lähdekirjallisen tutkimuksen jatko. Johdannossaan Björkstrand luo katsauksen kirkkollisiin reformipyrkimyksiin ennen vuotta 1809. Seuraavissa luvuissa on esillä vuoden 1825 kirkkolakiehdotuksen syntyvaihe, ehdotuksen valmistelu sekä kirkkolakikomitean jatkotyöskentely, vuoden 1829 ehdotus ja Tengströmin yritykset 1829–1832 viedä kirkkolain uudistaminen päätökseen. Björkstrand analysoi komitean ehdotuksia ja käy yksi-

tyiskohtaisesti läpi komitean työtä ja tavoitteita. Viimeisessä luvussa hän tarkastelee ja vertaa Tengströmin ehdotusta vuoden 1686 kirkkolakiin, kirkkolakiehdotukseen Venäjän evankelisten seurakuntia varten, Ruotsin kirkkolakiehdotukseen 1828, J. J. Nordströmin kirkkolakiehdotukseen 1845 ja Schaumanin kirkkolakiehdotukseen 1863. Kaikkien uusien kirkkolakiehdotusten perusdokumentti on vuoden 1686 kirkkolaki. Käyttämästään laajasta lähdemateriaalista Björkstrand viittaa Tengströmin ja W. G. Laguksen kirjeenvaihtoon, johon tutkimus ei aikaisemmin ole kiinnittänyt huomiota. Kirjeenvaihto valaisee ennen muuta kirkkolakityön viimeistä vaihetta.

Voimassa ollut karoliininen vuoden 1686 kirkkolaki oli vanhentunut ja sen hallinta käynyt ongelmalliseksi. Vaatimukset kirkkolain uudistamiseksi oli torjuttu sillä perusteella, että lakiasiat olivat kuninkaan aloitteen varassa. Poliittisen tilanteen muuttuminen Suomessa 1809 merkitsi uutta lähtökohtaa erillisille kirkkollisille uudistushankkeille. Uskonpuhdistusjuhlan 1817 valmistelun yhteydessä käynnistyi käsikirjan, virsikirjan ja katekismuksen uudistaminen sekä kirkkolain tarkistaminen. Senaatti valitsi jäsenet muihin kolmeen komiteaan, mutta jätti kirkkolakikomitean asettamisen keisarin tehtäväksi. Sen kohdalla noudatettiin kustavilaisen ajan käytäntöä. Komitean edustava koostumus tarkoitti, ettei pyritty vain kevyeen versioon vaan uuteen kirkkojärjestykseen. Monin tavoin ansioituneen Tengströmin tulo komitean puheenjohtajaksi oli itsestään selvyys. Teologisilta ja aatteellisilta näköyksiltään komitea jakautui pääpiirteissään konservatiivista linjaa edustaviin ja uudistusta ajaviin liberaaleihin. Edellisten teologinen tausta liittyi ortodoksiaan ja pietismiin. Liberaalirintamassa Tengströmin ohella oli valistusajan rationalismin edustajia. Tengströmin opillisen linjan, neologian, vaikutus on

nähtävissä hänen kirkko-oikeudellisissa linjauksissaan.

Kaikkien neljän komitean yhteisessä kokoontumisessa Turussa 12.–14.2.1818 Tengström lausui, että kirkkolakikomitean tehtävä oli selkeä – oli luotava uusi kirkkolaki, joka vastasi ajan käsityksiä ja vaatimuksia paremmin kuin voimassa oleva laki. Myös uudet, valoisammat teologiset virtaukset edellyttivät muutoksia. Kysymys oli 1686 lain revisiosta eli tarkistuksesta. Kirkkolakikomitea kokoontui Turun kokouksen yhteydessä. Tengström lähti siitä, että kirkkolakiin tuli tehdä parannuksia ja lisäyksiä. Uusi poliittinen tilanne tuli erityisesti ottaa huomioon. Kirkkolakia uudistettaessa tuli säilyttää sen ”henki ja tarkoitus”. Tengström katsoi myös, että uuteen kirkkojärjestykseen ei ole kovin ”laveasti” otettava kaikkea sellaista, mikä tarkoitti seurakunnallisia asioita. Jo tässä vaiheessa komitea otti askeleen siihen suuntaan, että laki ja asetukset tuli erottaa toisistaan. Tengström ei tavoitellut pelkkää kirkkolain kodifointia vaan pyrki lain uudistamiseen. Hän sai linjalleen komitean tuen. Komitea piti ensimmäisen kokouksensa maaliskuussa 1819. Valtiopäivien kutsuminen koolle oli tullut ajankohtaiseksi ja oli toiveita, että kirkkolaki saadaan uudistettua. Tengström esitti komitealle kirkkolakiehdotuksensa kaksi alkulukua. Ehdotuksessa oli kysymys uskonnonvapaudesta ja sen ulottamisesta kaikkiin maan asukkaisiin. Hän katsoi, että ”ajan henki” ja maan poliittinen tilanne vaati muutoksia. Ehdotus jakoi mielipiteet. Seuraavassa kokouksessaan samana vuonna komitea päätti ottaa työn pohjaksi 1686 kirkkolain. Se otti huomioon myös Tengströmin ehdotuksen alkuluvuista.

Uusi kirkollinen ja poliittinen tilanne edellytti uskonnonvapautteen kuuluvien asioiden ratkaisemista. Vastakkaiset näkemykset törmäsivät toisiinsa. Sekä konservatiivisella että liberaalilla taholla etäännyttiin uskonnollisesta perustelusta. Uskonnonvapautta arvioitiin siitä